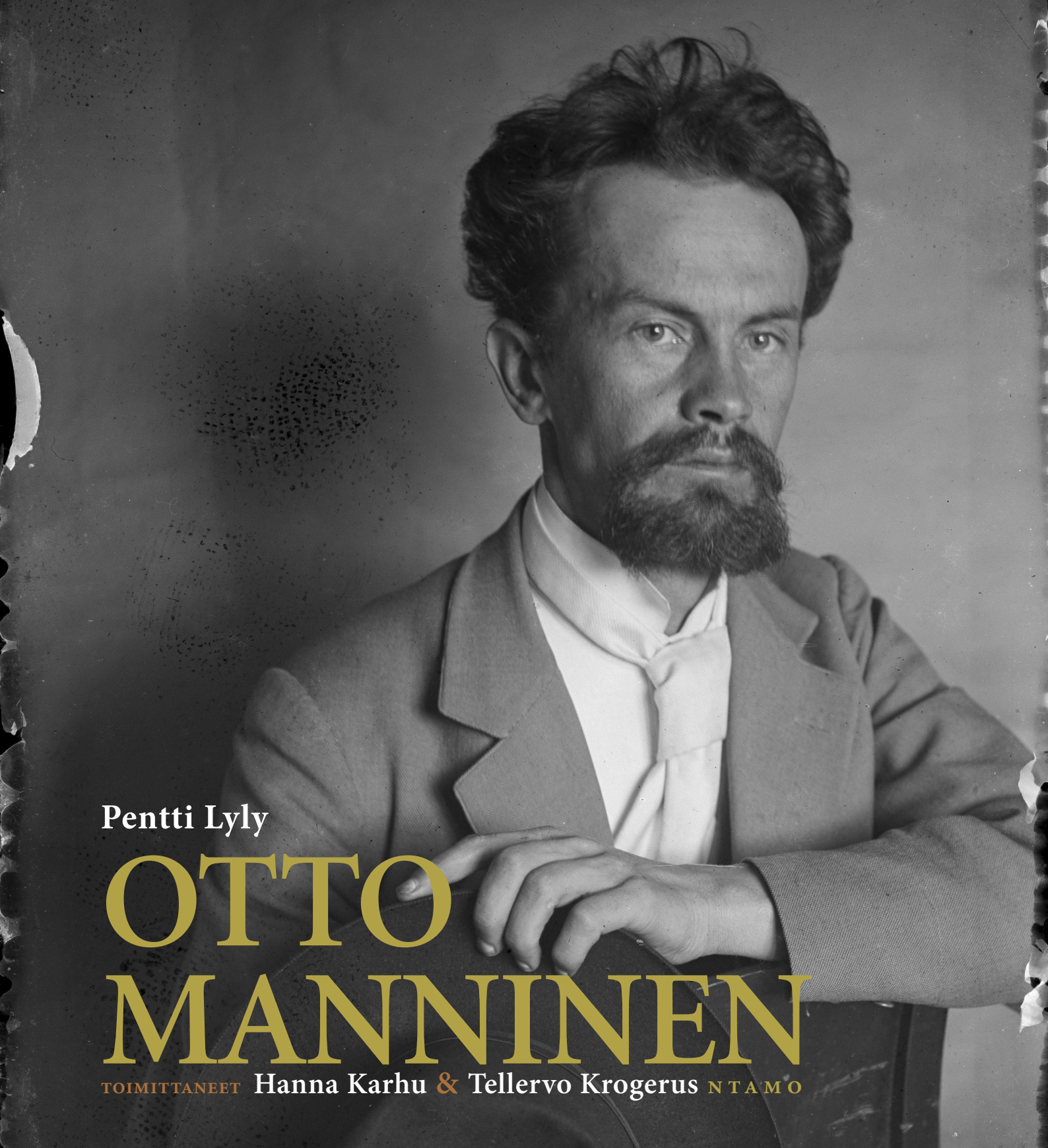

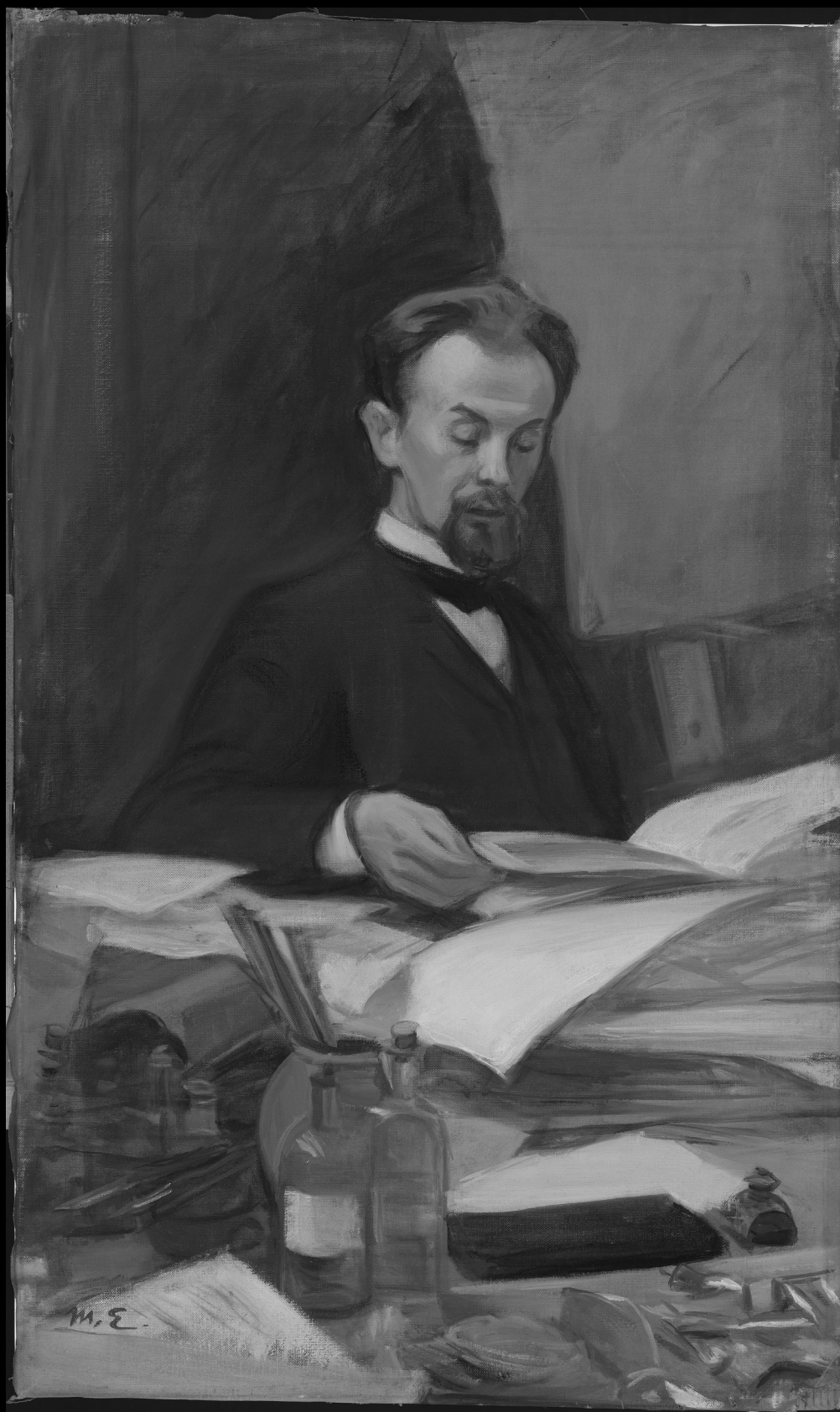
A black and white portrait of Otto Manninen, a man with a full beard and mustache, wearing a suit and a white shirt with a bow tie. He is looking slightly to the right. The background is dark and textured. The image has a vintage, slightly worn appearance with some visible grain and a torn edge on the left side.

Pentti Lyly

OTTO MANNINEN

TOIMITTANEET Hanna Karhu & Tellervo Krogerus NTAMO

OTTO MANNINEN

Pentti Lyly

OTTO MANNINEN

—

Säkeiden runoilija

TOIMITTANEET

Hanna Karhu & Tellervo Krogerus

NTAMO

Helsinki

2 0 2 2

© Pentti Lylyn oikeudenomistajat 2022
© Hanna Karhu, Tellervo Krogerus 2022
ISBN 978-952-215-839-0

ULKOASU & TAITTO
Göran de Kopior

KANNEN KUVA
Otto Mannisen omakuva, SKS:n arkisto (ks. Kuvaluettelo s. 294: LUKU 5, s. 86)

SISÄSIVUJEN KUVAT
Ks. Kuvaluettelo s. 294–295

VALMISTAJA
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

NTAMO
Helsinki 2022
www.ntamo.net

Säkeiden RUNOILIJA

JA KESKEN JÄÄNYT ELÄMÄKERTA

Otto Manninen (1872–1950) on yksi kirjallisuutemme kiistattomista klassikoista sekä lyyrikkona että suomentajana. Hän julkaisi eläessään vain neljä kokoelmaa: *Säkeitä* (1905), *Säkeitä. Toinen sarja* (1910), *Virrantlyven* (1925) ja *Matkamies. Runoelmia* (1938). Postuumina ilmestyi Pentti Lylyn toimittama valikoima jälkeensä jääneitä runoja (*Muistojen tie*, 1951). Siis *non multa sed multum* – turvautuaksemme runoilijan arvostamaan sanontaan, asenteeseen ja kieleen. Ei paljon, mutta painavaa. Yhdessä Eino Leinon kanssa, osin yhteistyössäkin, Manninen on olennaisella tavalla uudistanut 1900-luvun alun suomenkielistä runoilmaisua ja ollut ylipäätään valamassa pohjaa modernille suomalaiselle kaunokirjalliselle kulttuurille. Hänen säetaiteensa tiivis, musikaalinen muoto ja keskitetty symboliikka samoin kuin ajatuksen ja tunne-sisällön syvyys ovat olleet monelle esikuvallisia. Kääntäjänä hän kehitti suomea runokielenä ja avarsi kirjallisuutemme maailmaa merkittävällä tavalla. Tässä ei toteutunut niukkuuden periaate: hän suomensi puolisisensataa klassikkoteosta.

Mannisen tuotannon vastaanotto oli alun perin ristiriitaista. Runoja pidettiin, ja pidetään osin edelleenkin, vaikeina, liian taidokkaina. Vaikeaselkoisimmat niistä ovat kyllä todellisia päähkinöitä tulkitsijalle, työläitä nauttia. Syitä tähän ovat äärimmäinen tiiviys ja toisaalta epätavallisen laaja ja luovasti käytetty sanavarasto. Mannisen riimittelytaito myös johti joissakin tilanteissa ennätysmäiseen ”jongleeraukseen” (Lyly). Poliittisesti jakautuneessa 1900-luvun alun kirjallisessa elämässä Manninen kuului *Päivälehd*en ja *Valvojan* nuorsuomalaiseen piiriin, ja tuollaiset ilmaisun ääri-ilmiöt tarjosivat vanha-suomalaisen leirin kriitikoille aseita hänen taiteensa torjumiseen. Arvostelulla on taipumus kaventaa ja kaventua, toisinaan surkastua leimaamiseksi. Näin kävi nuoren Mannisen kohdalla. Aina on kuitenkin ollut myös ymmärtäviä lukijoita, jotka ovat ihailleet hänen parhaan tuotantonsa omaleimaista nerokkuutta.

Mannisen poikkeuksellinen taito käyttää suomen kielen mahdollisuuksia johti hänet suurten käännöstehtävien pariin. Ne olivat nuoren Otto Mannisen leipäpuu, ja vuosien mittaan niistä kasvoi muiden tehtävien ohella laaja ja korkeatasoinen elämäntyö. Sen virstanpylväinä voi luetella sellaisia nimiä kuin *Ilias* ja *Odyseia*, Molière, Goethe, Heine, Runeberg ja Petöfi. Moni teoksista on sittemmin, niin kuin käännöksille aina tapahtuu, saanut rinnalleen ajanmukaisemman version, mutta edelleen niiden sanonta on tarkkaa, taipuisaa ja oivaltavaa.

Manninen oli aktiivinen kirjallisen elämämme vaikuttaja, alkuun kriitikkona ja dramaturgina, sittemmin monien kirjallisten yhteisöjen, esimerkiksi Suomen kirjailijaliiton ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, luottamushenkilönä. Pitkään hän oli yksi keskeisen kulttuuriaikakauslehden *Valvojan* toimittajista ja myöhemmin sen taustavoimista. Vuodesta 1913 alkaen hän toimi Helsingin yliopiston suomen kielen lehtorina. Hänen asemansa suomen kieleen ja kirjallisuuteen liittyvissä keskusteluissa ja instituutioissa muodostui poikkeuksellisen vahvaksi.

Elämäkerran toinen keskeinen henkilö Otto Mannisen rinnalla, Anni Swan (1875–1958), valmistui ylioppilaaksi ja opettajaksi ja loi aikansa edistyksellisenä naisena oman uran kirjailijana, lastenlehtien toimittajana ja tuottelijana suomentajana. Hänen saduillaan ja nuorisokirjoillaan on lasten- ja nuorten-

kirjallisuudessamme klassikon asema. Kääntäjänä hän toi suomalaisten ulottuville runsaasti eri kansallisuuksien satuja ja paljon muuta, esimerkiksi Lewis Carrollin ja Jules Vernen tuotantoa.

Lukijan käsissä on nyt nuoren Otto Mannisen elämäkerta, ensimmäinen hänestä julkaistu. Sen on kirjoittanut Pentti Lyly (1925–2004), joka tutki kirjailijaa vuosikymmeniä mutta ei julkaissut tutkimuksiaan. Kesken jäänyt elämäkerran käsikirjoitus on osa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa olevaa Pentti Lylyn arkistoa (kotelot 10–12). Kirjoitustyössään tutkija ehti vain *Säkeitä*-kokoelman analyysiin asti, mutta keskeneräisenäkin hänen työnsä arvo on kiistaton, ja aika on lisännyt tutkimuksen kulttuurihistoriallista painoa. Nyt ilmestyvä teos on rankasti toimitettu, sillä alkuperäisessä käsikirjoituksessa on noin 800 sivua. Tähän johti ennen muuta käsikirjoituksen toisteisuus sekä detaljeihin paneutuva perusteellisuus, jossa teoksen punainen lanka usein katosi. Koska tieteellinen viiteapparaatti jäi Lylyltä paljolti rakentamatta, on toimittamamme kirja luonteeltaan tietokirja, ei varsinainen tutkimus. Tavoitteenamme on ollut kiinnittää oman aikamme lukijoiden huomio runoilijaan, joka on luonut eräät monen mielestä täydellisimmistä suomenkielisistä sanataideteoksista, sekä nostaa esiin Lylyn mittava elämäntyö.

Mannisella oli tapana vähätellä runoilijantyötään. Se oli ”vain pikkuruksia pilkkeitä kaikenmoisten muiden töiden lomassa”. Mutta runoilijan kuoltua 1950 Aleksis Kiven seura julkaisi *Kult anummi*-nimisen artikkelikokoelman ja omisti sen Otto Mannisen muistolle. Julkaisijan mukaan ”Manninen oli [...] yht’aikaa kansanmies ja hengenylimys kuten Kivikin”. Kirjailijoiden rinnastus kertoo runoilijan asemasta aikana, jolloin Pentti Lyly tarttui tutkimusaiheeseensa. Sittenmin on Mannisen osana pitkälti ollut unohdus. Lylyn työ ilmestyy Mannisen 150-vuotisjuhlavuonna. Toivomme, että Kai Laitisen ennustus *Kansallisbiografian* artikkelissa (2005) käy toteen: ”[O]n kenties tulossa aika, jolloin jälleen osataan arvostaa Mannisen kaltaista sanonnan ja rytmin taituria ja nähdä hänen arkaisminsä samantapaisessa sovittavassa valossa, joka on levinnyt Kiven lyriikan ylle.”

Lylyn arkistossa on runsaasti tietoa hänen työnsä lähteistä. Hänen käsikirjoituksensa loppuviitteisiin sisältyy myös lisätietoja ja detaljeja, joista kiinnostavimpia olemme poimineet mukaan elämäkertaan. Tällaiset viitteet on merkitty lyhenteellä PL. Kirjan selitysviitteet ovat teoksen lopussa.

Otto Manninen harrasti kuvataiteita. Hän myös hankki jo varhain kameran ja otti hienoja valokuvia, erityisesti henkilökuvia ystävistään. Hän myös kehitti kuvansa itse ja teki kokeiluja. Iloitsemme siitä, että olemme voineet käyttää näitä otoksia kirjan kuvituksena. Niiden kautta avautuu uusi näkymä hänen taiteelliseen työhönsä. SKS:n arkiston lasinegatiivikokoelmaan kuuluvat kuvat ovat arkiston merkintöjen mukaan Mannisen ottamia. Muutama on pääteltävissä jonkun muun hänen kamerallaan ottamiksi.

Kiitokset

Kiitämme Jenny ja Antti Wihurin rahastoa projektille myönnetystä apurahasta. Suurkiitokset myös SKS:n arkiston henkilökunnalle moninaisesta avusta toimitustyön eri vaiheissa sekä SKS:n tutkimusosastolle ja kirjastolle. Moni Pentti Lylyn entinen työtoveri tai oppilas on välittänyt meille muistikuviaan hänestä. Kiitos, Natalia Baschmakoff, Satu Grüntal, Liisi Huhtala, Vesa Karonen, Aarne Kinnunen, Simo Konsala, Maria-Liisa Nevala, Panu Rajala, Pekka Tarkka. Kiitos Lylyä ja tämän arkistoa koskevista tiedoista entiselle arkistonjohtajalle Anna Kuismenille sekä saamastamme tuesta Mannisen pojantytarelle Hellevi Arjavalle.

Kiitokset myös Saara Kurkelalle, Selma Rissaselle, Krista Lehtoselle, Viola Uusitalolle, Elisa Paljakalle, Anni Sunille, Noora Kumpulaiselle ja Inna Reinistölle, jotka osallistuivat Helsingin yliopiston tieteellisen editoinnin opiskelijoina toimitustyöhön laatimalla transkriptioita, tarkastamalla OCR-skannattua käsikirjoitusta sekä laatimalla ehdotuksia selitysviitteiksi. Kiitokset myös Marja Nickille ja Esko Miettiselle avusta eräissä latinankielisissä kohdissa.

Erityinen kiitos FT Senni Timoselle, joka on ollut lähellä hanketta sen alkuidean antamisesta aina valmiin käsikirjoituksen kommentointiin asti.

Helsingissä joulukuun 9. päivänä 2022

Hanna Karhu ja Tellervo Krogerus

PROLOGI – PELLAVAN KITKIJÄ

Muien paioiksi pellava kasvaa,
minä vaan sen kitken.
Muien iloiksi iloaan,
mut itsekseni itken.

Katselen päivän laskua,
ja kaunis on pilven rusko.
Ennen minä uskoin, mitä minä uotin,
nyt en enää usko.

Pilvet on pilviä, vaikka ne kuinka
kullassa ruskotelkoot.
Toivot on turhia, vaikka ne kuinka
onnea uskotelkoot.

Otto Mannisen varhaistuotannossa erottuu tyyliltään omaleimainen jakso, jota voi osuvimmin luonnehtia reki-
laulujen kaudeksi. Se alkoi vuoden 1895 jälkipuoliskolla ja loppui käytännöllisesti katsoen vuonna 1897.

Niin sanottu uudempi kansanlaulu oli Manniselle jo lapsuudesta saakka tuttu, sillä perinne eli vielä
Kangasniemellä hänen nuoruusvuosinaan. Tanssien ja muiden nuorison huvitilaisuuksien ohjelmaan kuuluivat
tuolloin melko säännöllisesti piirileikit ”rinkilauluineen”. Kiinnostavaa on, että Mannisen varhaistuotteista ei
kuitenkaan tapaa ennen vuotta 1895 ainoatakaan sepitelmää, jossa olisi selvää rekilaulun vaikutusta.

Ajan henkeä leimanneen uusromantiikan ansiota oli, että taiderunous löysi kansanlaulun unohdetut
kauneusarvot ja nosti ne runouden tyyli-ihanteeksi. Jo vuoden 1892 lopulla oli itse realismin päämestari Juhani
Aho kirjoittanut *Uuteen Kuvalehteen* ”Vähän rekilauluista” -nimisen artikkelin, joka julkaistiin myös *Päivälehdessä*
alakertana. Hienoa ymmärtämystä ja runollista vaistoa osoittaen Aho siinä tulkitsi esimerkein rekilaulun alku-
säkeiden luonnonkuvien näennäisesti olematonta yhteyttä seuraavissa säkeissä ilmaistuihin sepittäjän mielen-
tiloihin. Hän totesi, ”miten rikas ja sielutieteellisesti huvittava tutkimusaine” olisi tämän yhteyden tarkempi
selvittäminen. Se olisi ”myöskin ovi, jonka kautta voitaisiin astua ihaillemaan ja katselemaan kansanlapsen
ajatusten ja tunteiden hienointa ja alkuperäisintä väreilyä”.

Ahon osoittama mielenkiinto keskellä realismin valtakautta oli oireellinen. Nämä olivat kuitenkin vasta alku-
fanfaareja, jotka eivät kuuluneet vielä pitkälle. Vuosien 1896 ja 1897 taitteessa nuori Eino Leino kirjoitti samoille
palstoille artikkelisarjan ”Suomalaisesta runokielestä I–III”. Leinon kirjoitelmaa voi pitää paitsi hänen ensimmäise-
nä omana ohjelmanjulistuksenaan myös 1870-luvulla syntyneen nousevan kirjailijapolven ohjelmanjulistuksena.
Kirjoitelman toisessa osassa hän puhui muun muassa kansanlaulusta ja asetti sen viljelemän peonin esikuvaksi,
jollaisia ”meidän tulee taiderunouteemme istuttaa”. Samoihin aikoihin vyöryi kokonainen rekilaulumukaelmien
tulva albumeihin, aikakauslehtiin ja nuorten runoilijoiden kokoelmiin. Kansanlaulu oli löydetty uudelleen.

Mannisen tarvitsema ulkoinen sysäys oli näennäisesti vähäinen ja satunnainen. Syksyllä 1895 hän sai
ystävältään ja osakuntatoveriltaan Antti Rytkösestä vahakantisen vihon, jonka alkuosaan Rytkönen oli kirjoittanut

Sippolasta keräämiään reki- ja rinkilauluja. Rytkönen oli kunnostautunut uutterana kansanrunouden ja kansantietouden kokoojana. Hän oli saanut keräelmistään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta palkinnon vuonna 1893 ja toisen kerran juuri hiljattain. Antoiko hän puolityhjän vihon toverilleen käytettäväksi vai tutkittavaksi siihen sisältyvien kansanlaulujen takia? Niin tai näin, säästäväinen ja vähävarainen Manninen joka tapauksessa käytti vihkoo muistiinpanoihinsa lukuvuoden 1895–1896, jolloin hän kuunteli muun muassa Kaarle Krohnin luentoja *Kalevalasta*.

Toisaalta Manninen innostui tutkimaan vihon alkuosan kansanlauluja, ja selvää on, että ystäväysten kesken on niistä täytynyt olla enemmän tai vähemmän puhetta. Manninen merkitsi mielestään parhaita säkeitä ja korjaili huonoja, parsi mitan poikkeamia, vaihteli sanajärjestystä, lisäsi jonkin uuden kuvan tai säkeenkin sekä sommitteli vihossa olevien runojen pohjalta omia mukailuja.

Ja yhtäkkiä rekilaulu alkoi elää hänen mielessään; kansanlaulun kauneusmaailma aukeni hänelle tuoreena ja raikkaana. Jonakin yksinäisenä tuokiona Runotar pujahti ylioppilaan lukukammioon ja lainasi ensi kerran mahtinsa hänen kynälleen. Syntyi ”Pellavan kitkijä”, joka julkaistiin Savo-Karjalaisen osakunnan *Koitar-*albumissa 1897 ja sittemmin myös *Säkeitä*-kokoelmassa (1905).

Symbolismi taidesuuntana näyttää jo näihin aikoihin olleen meillä tunnettu esimerkiksi ylioppilaspiireissä. Onko siis symbolismilla jotain tekemistä runon nimen ja ylipäätään sen koko rakenteen kanssa? Kutakuinkin varmasti ei. Runon lähtökohtana on kansanlaulu, ja kysymys Mannisen kosketuksesta symbolismiin tulee ajan-kohtaiseksi vasta myöhemmin.

Toinen ”Pellavan kitkijän” esikuviin liittyvä kysymys kohdistuu Runebergin runoon ”Tjänsteflickan”. Mannisenkin runon nimi on vielä käsikirjoitusvaiheessa ollut ”Palvelustyttö”. Ei tunnu mahdottomalta, että Manninen olisi alun perin ajatellut ”Palvelustyttönsä” Runebergin objektiivisen, laatukuvamaisen runon suomalaiseksi ja subjektiivis-lyyriseksi vastineeksi, kilpailijaksikin.

”Pellavan kitkijä” -runolle tarjoutuu myös toinen vertailukohde, ja se johtaa pitemmälle. Manninen lueskeli juuri vuoden 1895 vaiheilla innokkaasti Gustaf Frödingiä ja suomensikin hänen esikoiskokoelmastaan muutamia runoja. ”Pellavan kitkijä” muistuttaakin yleisviritykseltään, eräiltä ajatuskuluiltaan ja etenkin rytmiikaltaan melkoisesti Frödingin esikoisteoksen runoa ”I solnedgången”.

Molemmissa katsotaan auringonlaskua ja eletään sen luomissa tunnelmissa. Fröding sanoo: ”Luftbyggda slott/ skimra ju blott,/ skimra och locka och brista.” Manninen puhuu pilvien petollisen kauniista ruskosta. Fröding toteaa: ”Dårar de tänka och dårar tro,/ dårar de mena och hoppas”, Manninen: ”Ennen minä uskoin, mitä minä uotin,/ nyt en enää usko”. Pidän todennäköisenä, että Frödingin runo on soinnut Mannisen mielessä ”Pellavan kitkijän” syntyaikoina. Mutta vain soinnut. Yhtäläisyydet voivat yhtä hyvin olla satunnaisia, kansanlaulun antamien virikkeiden vaikutusta.

Runon pellava-symboli on harvinaisen syväkuultoinen, Mannisen varhaisrunouden ihastuttavimpia. Pellava synnyttää vartuttuaan kaipauksen sinisen kukan; toisaalta taimella olevan pellavan kitkeminen on mahdollisimman työlästä ja yksitoikkoista. Vaivan tuloksestakin nauttivat tässä muut: pellava kasvaa vain ”muien paioiksi”. Toisaalla haaveen ja etäisten toiveiden kauneus – toisaalla elämän pettävyys ja rumuus. Runokuvaa voinee pitää Mannisen omintakeisena löytönä.

Manniselle, maalaistalon pojalle, pellavan kitkentä oli luonnostaan tuttua; hän saattoi noutaa kuvan suoraan kotoisesta miellepiiristään. Kuvan merkityksellisyyttä ja sen hallitsevaa asemaa runossa – jälkimmäisten

säkeistöjen kuvillehan on kansanlauluissa kyllä vertailukohtia – osoittaa sekin, että Manninen on itse muistellut runon lähteneen liikkeelle juuri ensimmäisestä säkeestä, jolle ”jatko tuli itsestään kuin ainekirjoituksessa”.

”Pellavan kitkijä” on harvinaisen ehyt ja aito, melankolisuudessaankin heleä laulu, jonka kuvien liikettä valikoiva taiteellinen aisti on onnistuneesti ohjannut. Rosoinen kansanlaulu on jalostunut siinä sisintään menettämättä subjektiiviseksi taidelyriikaksi. Mannisen runouden syvin pohjavire, hiljainen alakuloisuus, on siinä ensi kerran laulautunut säröttömäksi taiteeksi.

Säveltäjät kiinnittivät nopeasti huomiota runoon. Jo vajaat neljä kuukautta ilmestymisensä jälkeen ”Pellavan kitkijä” sai Mikkelin laulujuhilla julkisen ensiesityksen Oskar Merikannon sävellyksenä kvartetille. Pian tämän jälkeen sen sävelsivät Evert Katila ja Erkki Melartin, myöhemmin vielä ainakin Emil Kauppi.

Viljo Tarkkiainen on *Suomalaisen kirjallisuuden historiassa* täsmentänyt realismin ja uusromantiikan taitteeksi vuoden 1895, mikä kai on yleisesti hyväksytty. Sinä vuonna syntyi myös ”Pellavan kitkijä”, uusromantiikkamme ensimmäinen taiteellisesti täysipainoinen runo.

1. LAPSUUS JA KOULUAJAT

Rasikangas

Mistä lähtökohdista ”Pellavan kitkijän” runoilija oli kasvanut? Mannisen sukujuuret olivat sekä isän että äidin puolelta syvällä hänen kotiseutunsa maaperässä. Mannisia esiintyi Kangasniemessä todistettavasti jo ennen 1500-luvun puoliväliä. Mannisen syntymäkodissa Kangasniemen Hokaan kylän Rasikankaalla näyttää runoilijan lapsuuden aikoina eletyn vaurainta aikaa niistä seitsemästä vuosikymmenestä, joina suku sitä asui. Arvatenkin isoisä Antin uutteruudella ja yrittäjähengellä oli tähän suurin vaikutus. ”Ei o’ hukassa, ku o’ Hokassa, eikä raitilla, ku or Raskkankaalla”, on paikallinen sananparsa vakuuttanut. Leikittelevästä tautofoniastaan huolimatta se todistaneet tietystä vakavaraisuudesta.

Mikkelistä lounaaseen sijaitsevan Otavan sataman ja Kangasniemen välillä alkoi 1890-luvun alussa säännöllinen laivaliikenne. Siitä tuli kyläläisten tärkein yhteys rautatielle ja sitä myöten esimerkiksi Mikkeliin. Rasikankaan Pilkanrannassa oli laituri, johon laiva tarvittaessa poikkesi. Laiturin luona kävivät talon lapset tavallisesti uimassa ja nousivat sieltä soiden, metsien ja kaskiahojen halki kiemurtelevaa kivikkopolkua puolisen-toista kilometrin päässä olevalle kotipihalle.

Korkean ylätasangon keskellä peltojen ympäröimänä sijaitsevan Rasikankaan talon ullakon ikkunoista avautui mahtava näköala kaikkiin suuntiin monien kilometrien päähän. Maisema vangitsi silmän ja mielen. ”Ympärillä aukee kaikkialle kaukainen ikävää ja kaipausta nostava näköraja”, kirjoitti Manninen myöhemmin näkymästä Anni Swanille. Lännessä ja pohjoisessa silmä tapasi loputtomiin aaltoilevaa metsää, etelässä siinsi suuri Simpiänselkä, jonka pitkä lahti työntyi vain parin kilometrin päähän talosta. Vuosisadan taitteessa, kun kaskiahot eivät olleet vielä ehtineet kokonaan metsittyä, vilkkui idässä puiden latvojen lomitse Ruovesi, ja saattoipa katse kirkaalla ilmalla yltää aina Kyyveteen saakka. ”Auringonlaskun aikaan nuo salot siintelivät kauneimmassa kesävalaistuksessaan tummina, harvaan asuttuina metsävyöhykkeinä. Ne herättivät mielessä tunnon suuresta luonnon rauhasta, mutta myös suuresta yksinäisyydestä, jommoista ei liikeväylien varsilla tapaa.” Näin kirjoitti Viljo Tarkiainen muistellessaan elokuussa 1906 Rasikankaalla tekemäänsä vierailua.

Kaiken kaikkiaan Rasikankaan vaiheilla oli vuosisadan alussa tiettyä kartanomaista tuntua, aivan tavalliselta maalaistalolta se ei vaikuttanut. Mutta näin ei ollut asianlaita vielä 13. elokuuta 1872, kun talon esikoispoika hämärässä ja savuntuoksuissa isossa tuvassa koki ensimmäisiä aistimuksiaan tai vähän myöhemmin telmi pihanraitilla. Kauan hänen ei tarvinnut olla leikkitovereita, sillä sisarusparvi kasvoi nopeasti. Topias ja Matilda Manniselle syntyi Oton lisäksi kolme poikaa ja kuusi tytärtä, joista tosin kaksi kuoli aivan pienenä. Nuoren äidin esikoispoika oli fyysisesti heiveröinen, ja hintelänä hän pysyi koko elämänsä ajan muihin sisaruskiin verraten. Mutta älyllisessä suhteessa Otto kehittyi nopeasti. Hän oli vilkas ja äkkipikainen poika, joka ei myöskään karttanut tarvittaessa tappelua. Suuttumus suli kuitenkin yhtä nopeasti kuin se oli puhjennutkin.

Otto teki myös pikku kepposia, oli ”riähkäinen”, kuten termi paikkakunnan murteessa kuuluu. Muuan häntä hieman vanhempi naapuritalon tytär muisteli, kuinka Otto eräässä vierailutilanteessa kiusoitteli heitä tyttöjä paiskellen kylmää vettä niskaan. Topias-isä kielteli tuloksetta ja huokaisi lopulta: ”Mitähän tuostakin pojasta tulee, kyllä se on niin heittä.” Kujeilevana Otto Manninen muuten säilyi läpi elämänsä. Aikalaisten

mukaan hänen käytöksessään oli kuitenkin toveripiirissä myös intellektuaalista itsevarmuutta, sitä hän ilmenee hänen runoudessaankin.

Varhaislapsuudessa Otolla oli tapana leikkiä tupaan kantamansa myhkyräisen puupöllin kera. Hän saattoi viihtyä sen seurassa pitkät tovit katsellen sitä hiljaisena nurkan hämärissä. Tuollainen kuvittelemisen ja tutkimisen halu ilmeni vähän myöhemmin siten, että hän pyytämällä pyysi kirjoitustaitoisia piirtämään hänelle kirjaimia malliksi.

Otto Mannisen äiti Matilda Manninen oli aikaisten yksimielisen muistitiedon mukaan luonteeltaan harvinaisen lempeä, sydämellinen ja uhrautuva. Hänen hyväluontoisuutensa ilmeni myös vieraanvaraisuutena ja eläinrakkautena. Lempeyteen ja herkkyyteen liittyi tietty sulkeutuneisuuden ja sisäänpäinkääntyneisyyden piirre. Äidiltään Otto perikin hiljaisuuden ja yksinäisyyden kaipuun, sisimmät tuntonsa visusti ulkopuolisilta varjelevan pidättyvyyden, sydämen herkkyyden ja siihen liittyvän musikaalisuuden. Viimeksi mainitusta todistaa se, että hän soitteli joskus yksin ollessaan korvakuulolta viulua: kansanlauluja, polkkia ja muuta. Samalla hän saattoi laulella osoittaen tarkkaa korvaa. Korkeintaan joku hyvä toveri sai olla läsnä.

Työskennellessään Matilda Mannisella oli miltei aina laulunhyre huulillaan; joskus hän myös lausui kalevalamittaista runoa. Tuskin erehtyy olettaessaan, että äidin sanamusiikki ja laulujen rytmi tarttuivat esikoisen herkkään lapsensieluun. Vanhana Manninen on muistellut, miten hänen lapsuusaikanaan Kangasniemen rahvas vielä kykeni sepittelemään aidolla kalevalamitalla pilkkarunoja Paavo Korhosen tyyliin. Vaikka vanha runolaulu oli viimeistään runsas miespolvi tai kaksikin miespolvea aiemmin seudulta kadonnut, runotekniikka eli vielä juuri Korhosen ja muiden savolaisten kansanrunoilijoiden elvyttämänä. Varmasti näillä seikoilla on osuutensa siihen, että Otto Manniselle *Kalevala* ja *Kanteletar* menivät ikäänkuin ”veriin”. Hän hallitsi suvereenisti kalevalamitan käytön.

Eräällä toisellakin Mannisen kirjallisella, läpi elämän kestäneellä kiintymyksellä on juurensa näissä varhaisvuosissa. Noin 6–8 vuoden ikäisenä hän tutustui Aleksis Kiven *Seitsemään veljekseen*. Manninen on itse kertonut, miten hänen isänsä eräänä päivänä toi pitäjän lainakirjastosta teoksen, jota sitten Rasikankaan tuvassa luettiin ääneen. ”Se oli koko kyläkunnassa merkkitapaus, joka houkutteli naapureita kuuntelemaan.” Innostus oli niin suuri, että pojat ja aikamiehetkin löivät kujilla kiekkoa ”veljesten” tapaan.

Isä – levoton mieli

Otto Mannisen isä Topias Manninen oli mielenkiintoinen persoonallisuus. On kuin edellisten polvien talonpoikauskulttuuri olisi hänessä hakeutunut johonkin uuteen ja henkisempään. Tuntuu siltä, että hänessä piilevä, moneen suuntaan hapuileva lahjakkuus, joka olosuhteiden pakosta ja kenties myös hänen ristiriitaisen luonteensa takia ei koskaan ohjautunut omimpaan uomaansa, tuli esiin vasta esikoispojassa, kun kehitysmahdollisuudet avautuivat.

Topias Manninen harrasti halki elämän enemmän kaikenlaisia teknisiä kokeiluja sekä tarve- ja koriste-esineiden valmistamista kuin maanviljelystä. Omaelämäkerrallisessa runossaan ”Ystäville” Otto Manninen on kuvannut isänsä taipumuksia näin:

[...]

Mies raatoi kerran kivikkoista sarkaa,
mut turpeen kaivusta ain' aatos karkaa;
taonta, veisto, keksiväinen miete
sen rakkain, viehtävin ol' ajanviete,

[...]

Höyläpenkki ja pieni sorvi kuuluivat yhtä oleellisena osana Rasikankaan tuvan kalustoon kuin paja ulkorakennusten ryhmään. Topiaksen viettäessä vanhuuden päiviä Otto Mannisen huvilatilalla oli varta vasten rakennettu paja hänen mieluisin paikkansa. Suvun hallussa on säilynyt lukuisia hänen tekemiään esineitä, joissa sorminäppäryyden ohella ilmenee myös taiteellista aistia ja silmää.

Topias Manninen otti myös innokkaasti osaa kunnalliseen elämään. Hän oli useita vuosia muun muassa kyläkuntansa köyhäinhuoltopiirin ”piirimiehenä” ja edustajana henkikirjoituksissa. Hän oli kunnallislautakunnan, rautatiekomitean ja kirkkoraadin jäsen ja varaesimies sekä asevelvollisten kutsuntatoimiston jäsen. Taksoituslautakunnan jäsenenä hän oli tarkastamassa kunnan teettämiä rakennuksia ja laatimassa kalastusohjesääntöä yhdessä Hirvensalmen edustajien kanssa. Kansakoulujen piirijakoa toimittavassa komiteassa hän oli myös alun alkaen mukana ja puuhasi tarmokkaasti koulua kotikyläänsä. Hän muun muassa tarjoutui antamaan maksutta rakennuspuita koulua varten, ja koulun valmistuttua hän oli sen johtokunnassa useita vuosia.

Kaikki uusi, edistykseen ja valistukseen liittyvä oli Topias Mannista lähellä. Lastensa kouluttamisesta hän huolehti esikuvallisesti. Oton lisäksi oppikoulua kävi myös kaksi tyttäristä, toinen lisäksi vielä seminaarin. Yksi pojista kävi maanviljelysopiston ja toinen valmistui kultasepäksi. Rasikankaan talossa pidettiin myös ruoanlaitto-, karjakko- ynnä muita kursseja. Jo nuorukaisesta lähtien Topias tilasi sanomalehtiä, joita naapuritkin saivat käydä lukemassa. Kun Oton opiskelutovereita ja taiteilijaystäviä vuosisadan taitteen kahden puolen vieraili Rasikankaalla, Topias viihtyi heidän seurassaan. Vielä viimeisinä elinvuosinaan hän luki tietokirjallisuutta, ja hänen mielenkiintonsa suuntautui mitä erilaisimmille aloille.

Ehkä Topias Mannisen monipuuhaisuudessa oli tiettyä henkistä levottomuutta. Kun asiat menivät vastaan se purkautui tuittupäisyytenä. Ehkä hän myös tunsu, etteivät hänen taipumuksensa ja lahjansa päässeet olosuhteiden paineessa oikeuksiinsa. Arvattavasti lasten kyyditseminen kouluun Mikkelin ja Savonlinnan etäisyydelle asti ei ollut vain pelkkää velvollisuuden täyttämistä. Matkat tyydyttivät isän vaihtelunhalua ja levotonta mieltä. Ikämiehenä matkustamisesta kehittyi hänelle suorastaan jokakesäinen tarve.

Koulutaipaleen alku

Oton ehdittyä yhdeksänvuotiaaksi Rasikankaalla tehtiin ensimmäinen niistä päätöksistä, jotka johtivat hänet uusille, suvun koko siihenastisesta elämänpiiristä poikkeaville urille: eräänä syksyisenä lauontana isä vei poikansa kirkonkylälle, missä Otto Mannisen nimi 1. lokakuuta 1881 kirjoitettiin kansakoulun matrikkeliin.

Koulu oli toiminut 13 vuotta Mannisen tullessa sen oppilaaksi, ja vielä toista vuosikymmentä eteenpäin se pysyi pitäjän ainoana. Puulaveden rantamalla sijainneessa koulurakennuksessa oli kaksi luokkahuonetta, toinen

”Hän on kirjallisuutemme
arvoituksellisimpia,
vaikeimmin lähestyttäviä
ja siksi myös kiinnostavimpia
persoonallisuuksia.”

NTAMO 2022

ISBN 978-952-215-839-0

Modernin suomalaisen kaunokirjallisen
kulttuurin perustanvalajiin kuulunut

OTTO MANNINEN

(1872–1950) on saanut ensimmäisen elämäkertansa.
Vuosikymmeniä aiheitaan tutkinut
Pentti Lyly (1925–2004) jätti kesken
työn, jonka kirjallisuudentutkijat
Hanna Karhu ja Tellervo Krogerus
toimittivat kirjaksi. Teos keskittyy
esikoiskokoelmaan *Säkeitä* (1905),
mutta se piirtää myös kokonais kuvaa
hämmästyttävästä lahjakkuudesta herätteineen,
laajoine toimenkuvineen ja tähdellisine
lähipiireineen Anni Swanista Eino Leinoon.